

Tefsir Araştırmaları Dergisi
The Journal of Tafsir Studies

مجلة الدراسات التفسيرية

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tader>

E-ISSN: 2587-0882

Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 2, Yıl/Year: 2023 (Ekim/October)

Kıraatten Tilâvete: Bir Kur'ân Okuma Pratiđi Olarak Tilâvet Üslûbunun Mahiyeti Üzerine

From Qirā'ât To Tilâwat: On The Nature Of The Tilâwat Style As A Practice Of Reading Qur'an

Muhammed Cořkun

Dr., Diyanet Akademisi Başkanlığı Bursa Dini İhtisas Merkezi

Dini İhtisas Merkezi Müdürü

Bursa / Türkiye

muhammedcoskun@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8894-6858>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliř Tarihi/Date Received: 18/05/2023

Kabul Tarihi/Date Accepted: 15/10/2023

Yayın Tarihi/Date Published: 30/10/2023

Atıf / Citation: Cořkun, Muhammed. "Kıraatten Tilâvete: Bir Kur'ân Okuma Pratiđi Olarak Tilâvet Üslûbunun Mahiyeti Üzerine". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 7/2

(Ekim/October, 2023), 721-742.

<https://doi.org/10.31121/tader.1298771>

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Yayıncı / Published by: Ali KARATAř / Türkiye

Öz

Bu çalışmada Kur'ân metninin kendine has okuma biçimi olan tilâvet üslubunun tarifi ve mahiyeti üzerinde durulacaktır. Konuya başlarken öncelikle *kıraat* ve *tilâvet* kavramlarına ve bu ikisi arasındaki farka değinilecektir. Özellikle, tarihî süreç içerisinde bu kavramlara farklı anlamlar yüklenmesi sebebiyle karşılaşılan bazı yanlış algılamalara veya değerlendirmelere vurgu yapılacaktır. İkinci aşamada mutlak bir okuma biçimi olan *kıraatî* özel bir okuma biçimi olan *tilâvete* dönüştüren ana etmenlerin neler olabileceği sorgulanacaktır. Bu bağlamda 'tilâvetin unsurları nelerdir, herhangi bir okumayı tilâvet yapan şey nedir, neyi/neleri dışarıda tutarsak tilâvet yapmış olmayız?' soruları makalenin ana eksenini oluşturmaktadır. Bu temel sorulara cevap aranırken özellikle müzikal/ezgisel tavır, konuşma dilinde bulunmayan bazı fonetik uygulamalar ve anlamı yansıtmaya yönelik bir takım özel ses kullanımları dikkate alınarak bu unsurların konu ile bağlantısına değinilecektir. Çalışma içerisinde, tilâveti oluşturan temel unsurların özellikle bu üç husus olduğuna vurgu yapılacaktır. Çalışmada esas alınan özel anlamıyla, tilâvetin mahiyetini bu temeller üzerine oturtmak, özellikle tilâvet alanında çalışma yapan araştırmacıları kavramsal algı yanlışlarından kurtaracak ve tilâvetin daha doğru bir zeminde anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca, bu çalışmayla Kur'ân okuma biçimleri arasındaki temel farkların kavranması ve uygulamada daha başarılı sonuçlar elde edilmesine katkı sunulması hedeflenmiştir. Bu vesile ile Kur'an-ı Kerim'i tilâvet üslubu ile okumanın önemi ve bu konuda özel bir hassasiyet gösterilmesi gereği de anlaşılmış olacaktır.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Kıraat, Tilâvet, Tecvid, Kur'ân Okuma, Tilâvetin Unsurları.

Abstract

In this study; the definition and nature of the 'tilâwat' style, which is the unique way of reading the text of the Qur'ân, will be emphasized. First of all, the concepts of *qirâ'ât* and *tilâwat* and the difference between these two will be mentioned. Special emphasis will be placed on some misperceptions or evaluations encountered due to the different meanings attributed to these concepts in the historical process. In the second stage, it will be questioned what the main factors might be that transform the *qirâ'ât*, which is an absolute *tilâwat* style, into *tilâwat*, which is a special way of *tilâwat*. In this context, the questions of "What are the elements of *tilâwat*, what makes any reading *tilâwat*, what or what we remove, we do not have *tilâwat*?" constitute the main axis of the article. While looking for answers to these basic questions, the connection of these elements with the subject will be discussed, taking into account especially the musical / melodic attitude, some phonetic applications that are not found in the spoken language, and some special sound uses to reflect the meaning. In the study, it will be emphasized that the basic elements that make up the *tilâwat* are especially these three issues. Putting the nature of *tilâwat* on these foundations, with the special meaning taken as a basis in the study, will save researchers working in the field of *tilâwat* from conceptual perception mistakes and will help to understand *tilâwat* on a more accurate basis. In addition, with this study, it is aimed to comprehend the main differences between the ways of *tilâwat* the Qur'an and to contribute to obtaining more successful results in practice. By this means, the importance of *tilâwat* the Qur'an with the *tilâwat* style and the need to show special sensitivity in this regard will be understood.

Keywords: Tafsir, Qirâ'ât, Tilâwat, Tajvid, Qur'an Reading, Elements of Tilâwat.

Giriş

Kutsal metinlerin pek çoğunun kendine has bir arz/okuma biçimi vardır. Bu okuma biçimi, müntesiplerin kutsal metinleri okurken mistik/rûhânî bir zevk duymalarına, sahip oldukları inanç duygusunu manevî bir atmosfer içerisinde yaşamalarına yardım eder. Bu yolla müntesiplerin hem dinî duygu ve bağlılıklarının pekiştirilmesi, hem de formel ibadet uygulamalarının dışında ve üstünde daha aşkın bir dinî haz yaşamaları sağlanmış olur ki dinin temel gayelerinden biri de bu manevî huzurun teminidir. Bu anlamda Kur'ân metninin de kendine has bir seslendirme biçimi bulunmaktadır. Geleneğimizde Kur'ân'ın bu yönü daha çok *tilâvet* kavramıyla ifade edilmiştir. Şartlarına uygun icrâ edilen bir tilâvet dinleyicilerin inanç duygularını harekete geçirir ve özel bir dini terapi etkisi oluşturur.

Kur'ân metni genelde iki farklı şekilde okunmaktadır. Birincisi diğer tüm Arapça metinlerin okunması gibi düz bir şekilde okumaktır. Bu tür okuma, çalışma içerisinde *kıraat* kavramıyla

ifade edilecektir. İkinci tür okuma ise, kendine has bir tavırla daha özel bir okuma biçimidir ki bu tür okuma biçimi de çalışma içerisinde *tilâvet* kavramıyla ifade edilecektir. Tilâvet tavrıyla okumayı biraz daha detaylı incelediğimizde, bu tür okuma biçiminin bazı temel unsurlara dayandığını görüyoruz. Bu itibarla, çalışmada öncelikle Kur'ân'ın okunma biçimlerini ifade eden bazı temel kavramlardan bahsedildikten sonra özellikle tilâvet kavramı üzerinde durulacak ve tilâveti oluşturan alt unsurlar incelenecektir. Bu bağlamda tilâvetin özellikle mûsiki yönü, bazı fonetik unsurlar ve okurken sese kazandırılan bazı nitelikler (temsîlî okuma) değerlendirmeye tâbi tutulacaktır. Buradan hareketle düz bir okumayı tilâvete dönüştüren ana etmenlerin neler olduğunu ortaya koymaya ve böylelikle de tilâvetin mahiyetini anlamaya çalışacağız.

Konu hakkında yapılan bazı çalışmalar dikkate alındığında özellikle tecvid, kıraat ve tilâvet gibi kavramların genellikle Kur'an-ı Kerim'i güzel okumanın önemi ve bunun yollarını tarif veya izah etme bağlamında sözkonusu edildiği görülmektedir. Bu bağlamda özellikle tecvid kitaplarının münderecâtında bu kavramlara yer verilmektedir. Ayrıca, yine tilâvet kavramından bahsedilirken, genellikle sözkonusu kavramın manayı hayata yansıtarak okuma yönü üzerinde daha çok durulmuştur. Diğer yandan kıraat kavramı etrafında şekillenen çalışmalarda ise genellikle Kıraat İlmi'ni ilgilendiren çeşitli bahislere değinilmektedir. Bu araştırmayı farklı kılan şey ise, çalışmada kıraat ve tilâvet kavramlarının daha teknik bir anlamda ele alınmasıdır. Bu makalede, bir okumanın özellikle tilâvet sayılabilmesi için taşıması gereken temel şartlar derinlemesine incelenmekte ve netice itibarıyla tilâvet kavramının daha özel bir alana hasredilmesinin imkânı üzerinde durulmaktadır. Çalışma, bu iddianın ilmî ve geleneksel argümanlar bağlamında bir zemine oturtulmaya çalışılması yönüyle özgünlük barındırmaktadır. Çalışma sonunda ortaya konacak tanım ve izahlar, tecvid, kıraat ve tilâvet hakkında sahada sıkça karşılaşılan kavram kargaşasına da bir ölçüde netlik kazandırmayı amaçlamaktadır.

1. Kuran Okuma Biçimlerini İfade Eden Bazı Temel Kavramlar

Geneğimizde Kur'ân okuma biçimleri bazı kavramlarla ifade edilmiştir. Bu kavramların bir kısmı doğrudan Kur'ân'dan alınmış, bazıları ise daha sonra kavramsallaşmıştır. Sözkonusu kavramlar içerisinde en çok kullanılanlar şüphesiz *kıraat* (قِرَاءَةٌ) ve *tilâvet* (تِلَاوَةٌ) kavramlarıdır. Bu iki kavramın dışında ancak her ikisini de ilgilendirecek şekilde kullanılan üçüncü bir kavram ise *tertîl* (تَرْتِيلٌ) kavramıdır. Çalışmamızda kıraat ve tilâvet kavramları temel iki kavram olarak kullanıldığından tarifleri üzerinde daha sonra ayrıca durulacaktır.

Kur'ân okuma faaliyeti ile ilişkili olarak en çok kullanılan kavramlardan birisi tertîl kavramıdır. *Tertîl* sözlükte *ratele* (رَتَّلَ) kökünden gelmekte olup bir şeyi düzenlemek, sıralamak, bir şeyi itinalı yapmak, bir sözü güzel, açık ve düzgün söylemek demektir.¹ Kur'ân okuyuşunda tertîlin ne anlama geldiğine baktığımızda ise kaynaklarımızda birbirine yakın bazı tarifler yapıldığını görmekteyiz. Örneğin Bedreddin ez-Zerkeşî (öl. 794/1392) tertîli 'Kur'ân kelimelerini vurgulayarak okumak, harflerin arasını açmak, Kur'ân'ın tamamını anlamak niyetiyle tefekkür ederek fasih bir

¹ Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Şihâh tacu'l-luğab ve şihâhu'l-'arabiyyeh*, thk. Ahmed Abdulgafûr 'Attâr (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyin, 1990), "rtl", 4/1704.; Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd. (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.), "rtl", 3/1578.

biçimde okumak' şeklinde tarif etmektedir.² Tarife bakıldığında Zerkeşi'ye göre bu okuma biçiminin teknik yönden doğru ve sahih okumayı, mana yönünden ise anlayarak ve üzerinde düşünerek okumayı birlikte barındırdığı görülmektedir. Zerkeşi'nin bu tarifi ilgili kavram hakkında daha sonraki tarif ve izahları da etkilemiştir diyebiliriz. Öyle ki son dönem Osmanlı âlimlerinden Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır da "Kur'an'ın tertîli, her harfinin edasınının, nazmının, manasının hakkını doyura doyura vererek okumaktır" diyerek ilgili kavramı lafız ve mana açısından birlikte değerlendirmiştir.³ Abdulkayyûm Abdulgafûr Sindî ise tertîli "Kur'an'ı yavaş bir şekilde, mana ve hikmetlerini tefekkür ederek huzur duyacak şekilde, ayrıca vakf ve tecvid kurallarına da riayet ederek okumak" şeklinde tarif etmiştir.⁴ Bu ve benzeri tariflere baktığımızda tertîl kavramıyla hem okuyuştaki şekli düzgünlüğün hem de anlayarak okumanın birlikte kastedildiğini görmekteyiz.

Diğer yandan özellikle son dönemlerde bazı müellifler tertîl kavramını manadan ziyade Kur'an'ın eda keyfiyetini ifade eder tarzda anlamışlardır. Örneğin M. Tayyip Okıç tertîli "Kur'an okurken her bir harfin hakkını vermek, iyice belli etmek ve acele etmeden okumak, yani harf harf tilâvet etmektedir" şeklinde tarif etmiştir.⁵ Nûreddin İtr da meseleyi aynı minvalde değerlendirerek "edâya (harflerin telaffuzuna) hakkını vermek, medleri tam olarak uzatmak, kıraat esnasında teenni ile hareket etmek, nefes aralarında durmak, vakflara riayet etmektir" diye tarif etmiştir.⁶ Bu çalışma Kur'an'ın özellikle edâ/okunuş keyfiyeti ile alakalı olduğundan biz de tertîli daha çok bu anlamıyla ele almayı uygun buluyoruz. Buna göre tertîl 'Kur'an okurken bütün harfleri tek tek göstererek kelimeleri açık ve net bir şekilde telaffuz etmek, gerekli tecvid kurallarını uygulayarak güzelce okumak' demektir. Bu şekilde okumaktan maksat ise lafzın güzelliğini ve dinleyiciler üzerindeki tesirini ortaya çıkarmaktır. Böyle okuyunca iş aceleye gelmediğinden, dinleyiciye, okunan yerlerin tazammun ettiği manaları tefekkür etme imkânı da verilmiş olur. Böylelikle tertîlin lafza ve manaya karşılık gelen yönü birlikte tahakkuk eder.⁷

Tertîl kavramını her iki yönüyle böylece tarif ettikten sonra diğer kavramlara gelince; *tercî* (تَرْجِيح) geri çevirmek, döndürmek, sesi titretmek, nağme yapmak, sesi boğazda tekrar etmek, bazılarına göre de okuyuş esnasında hareketlerin vurgularının bir birine yaklaştırılarak veya medlerin işbâ' edilerek okunması; *tehzîn* (تَهْزِين) okurken hüznü ve ağlamaklı bir tarzda davranmak veya tertîl ile açıktan okuyarak nağmelerle tilâveti güzelleştirmek (veya diğer bir tarife göre okurken tabî ve mutat kıraat tarzını bırakıp sanki huşudan ağlayacak gibi bir tarza geçmek); *tezeyîn* (تَزْيِين) tilâveti ses ile süsleyerek, tertîl ve tedebbür ile makam yaparak okumak; *tedrîb* (تَدْرِيب) sesi oynatmak, nağme yapmak, coşturmak, şarkı söylemek, kıraati, şiiri veya şarkıyı güzelleştirmek, ses perdelerinde oynaklık yapmak, medleri fazla çekmek, medli olmayan yerleri uzatmak; *terkîs* (تَرْكِيص) sesi oynatmak, sesi hareket ettirerek sakine hareke vermek; *ter'îd* (تَرْعِيد) okurken sesi titretmek; *terdîd* (تَرْدِيد) bir mecliste ve genellikle hafızlık merasimi, hatim cemiyeti, teravîh namazı ve cenaze

² Ebû Abdillâh Bedrûddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî ez-Zerkeşi, *el-Burbân fî 'ulûmî'l-Kur'an*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim (Kahire: Mektebetü'l-Dâru't-Türâs, 1404), 1/444.

³ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, ts.), 8/5427.

⁴ Abdulkayyûm b. Abdulgafûr Sindî, *et-Teshîl fî kavâ'idî't-tertil* (Mekke: Mektebetü'l-Esedî, 1427), 21.

⁵ Tayyip Okıç, *Tefsîr ve Hadîs Usûlünün Bazı Meseleleri* (İstanbul: Nûn Yayınları, 1995), 87.

⁶ Nûreddin İtr, "Keyfe netevcecehü ile'l-Kur'ânî'l-Kerîm", *Mecelletü merkezî bubûsî's-sünneti ve's-siyer* 10 (2001), 124.

⁷ Ancak bizim kanaatimize göre bir okuyuşun tertîl olabilmesi için manayı anlamanın şart koşulması doğru değildir. Zira o takdirde Arapça bilmeyenlerin Kur'an'ı tertîl ile okumalarının hiçbir zaman mümkün olmayacağı iddia edilmiş olur ki bunu kabul etmek de mümkün değildir. Bk. İrfan Çakıcı, "Kur'an Tilâvetinde Nitelik Sorunu", *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi Turkish Journal of Religious Studies* 18/1 (2018), 159.

törenlerinde kabir başında, evde veya camide Kur'ân okuyan bir kimsenin, kıraatın sonuna geldiğinde, okuyacağı birkaç kelimelik son kısmın, hep bir ağızdan aynı makam üzere ve yüksek sesle okunarak bitirilmesi demektir.⁸ Görüldüğü üzere bu kavramlar daha çok okuyuşun nağmeli olmasını ve süslenmesini ifade etmektedir. Bunlardan özellikle *ter'üd*, *tedrîb* ve *tehzîn* kavramlarının Emevîler ve Abbâsîler döneminden itibaren Kur'ân'ı şarkı melodileriyle okumaya başlama adetinden sonra ortaya çıkan tavırlar olduğu söylenmiş ve bu şekildeki okumalar caiz görülmemiştir.⁹

2. Tilâvetin Anlamı ve Mahiyeti

Tilâvet kelimesi Arapçada *telâ* [تَلَا (تَلَوُ)] kökünden türemiştir. Bu fiil sözlükte bir şeye uymak, tâbi olmak, onu izlemek, peş peşe olmak veya arkasından gelmek gibi anlamlara gelmektedir. Bunun tam tersi olmak üzere birinden ayrılmak, terk etmek, uzaklaşmak anlamı da olmakla birlikte ilk anlamda kullanımı daha çok yaygınlaşmıştır. Bu kök manayla irtibatlı olarak ayetlerin birbirini takip etmesinden hareketle Kur'ân okumak da aynı fiille ifade edilmiştir. Mastarı *tilâvet* (تِلَاوَةٌ) şeklinde gelmektedir.¹⁰

Bazı araştırmacılara göre İslâm'dan önce bu kavram okuma anlamında kullanılmayıp bu kelimeye okuma anlamını İslâm yüklemiştir. Bu da sıradan bir okuma değil kutsal kitapları okuma anlamındadır. Dolayısıyla tilâvet kelimesine yüklenen bu yeni anlamın daha İslâm'ın ilk dönemlerinde gerçekleştiğini söylemek mümkün görünmektedir. Her ne kadar dilcilerin bir kısmı ilgili kavramın ilahî olsun olmasın her söz için kullanılabilceğini söylese de çoğunluk sadece ilahî kitaplar için kullanıldığı görüşünü benimsemiştir.¹¹ Kavramın bu anlamdaki kullanımı Kur'ân'da da geçmektedir. Zira Kur'ân yalnızca kendisinin değil Tevrat ve İncil'in okunmasını da tilâvet kavramıyla ifade etmiştir.¹² Râgıb el-İsfahânî (öl. 425/1033) tilâvetin Allah'ın kitaplarını izleme manasında olduğunu, bu izlemenin de bazen okuma bazen de onlardaki hükümlere tâbi olma şeklinde gerçekleşebileceğini söylemektedir.¹³ Dolayısıyla bu dinî kullanım kelimenin bütün okuma türleri için kullanılmasına imkân vermemektedir. Zaten İslâmî gelenek içerisinde de bu kelime yalnızca Kur'ân için kullanılmış olup Kur'ân dışındaki dinî metinler için bu kavram kullanılmamıştır.¹⁴ Hatta hadis okunması bile tilâvet fiiliyle ifade edilmemiştir.

Nüzul ortamından itibaren Kur'ân okuma eylemini ifade eden bu kavram, okuma eylemindeki gelişme ve zenginleşmeye paralel olarak zamanla daha teknik ve özel bir içerik kazanmış-

⁸ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yûsuf İbnü'l- Cezerî, *et- Tembîd fî 'ilmi't- tecvîd*, thk. Gânim Kaddûrî Hamed (Beirut: Müessesetü'r- Risâle, 2001), 58; Abdurrahman Çetin, "Kur'an Kıraatında Mûsikînin Yeri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/7 (1998), 19; Mehmet Nuri Uygun, "Kur'ân ve Musiki", *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları – II* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2001), 52-53; Süleyman Uludağ, *İslam Açısından Müzik ve Semâ* (İstanbul: Kabcacı Yayıncılık, 2012), 158.

⁹ Uludağ, *İslam Açısından Müzik ve Semâ*, 158.

¹⁰ Cevherî, "tlv", 4/2289; Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Lugavî İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l- lugab*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Kahire: Dâru'l- Fikr, 1979), "tlv", 1/351; İbn Manzûr, "tlv", 1/443-445.

¹¹ Seyyid Ahmed Abdülvahid, "Kur'ân-ı Kerim'de Okuma (Kıraat) Lafızları", çev. Ali Akpınar, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1998), 200.

¹² Neml 27/92, Ali İmran 3/93.

¹³ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l- Kur'an*, thk. Muhammed Seyyid Keylânî (Beirut: Dâru'l- Ma'rife, ts.), 75.

¹⁴ Muhammed Aydın, "Kur'ân Tilâvetiyle İlgili Bazı Temel Esaslar", *Kur'an ve Kıraati Sempozyumları Kitabı (Abdurrahman Gürses Anısına I. Kur'an ve Kıraati Sempozyumu: 12 Kasım 2000, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi; M. Rüşti Açıkkentli Anısına II. Kur'an ve Kıraati Sempozyumu: 25 Mayıs 2003 (Sakarya, 2006), 98.*

tır. Özellikle bir yandan -sonradan Tecvid İlmi'nin malzemesini oluşturacak- çeşitli fonetik kuralların sistematize edilmesi, diğer yandan tilâvetin özünde belli bir düzeyde zaten var olan ezgisel tavrın zamanla daha da gelişmesi, tilâvet kavramının daha sonra belirginleşecek ve bugüne kadar gelecek anlam zeminine oturmasında önemli rol oynamıştır. Ancak bahsettiğimiz bu süreç içerisinde kavram üzerinde çeşitli tartışmalar da yaşanmıştır. Râgıb el-İsfahânî'den sonra da bazıları bu kavramı çok geniş tutarak tilâveti Kur'ân'ın emir ve yasaklarını gözetmek ve Allah'ın kitabına tâbi olmak manasında aşırı geniş biçimde ele almışlardır.¹⁵ Örneğin Kıraat ve Tecvid ilminde önemli bir otorite olan Ebû Şâme el-Makdisî (öl. 665/1266) eserinin son bölümünü bu konuya ayırmış ve uzunca bir şekilde kavramın bu yönüne vurgu yapmıştır.¹⁶ Ancak bu tavırda dinî hassasiyetlere dikkat çekme gayretinin ön planda olduğu sezilmektedir. Yani bu tutum Kur'ân okurken yalnızca elfazı gözeterek, manayı anlamadan, tefekkür etmeden ve hükümlerini uygulamadan sırf metni okumak şeklinde yapılan bir faaliyetin ondan beklenen faydayı oluşturmayacağına dikkat çekme maksadı taşımaktadır.¹⁷ Tilâvetin emir ve yasaklara uymayı da içine alan en geniş manada kullanılması genelde Kur'ân'da tilâvet kökünden gelen kelimelerin geçtiği ayetlerin tazammun ettiği anlamlardan kaynaklanmaktadır. Zira konuyla ilgili verilen örneklerle bakıldığında umumiyetle anlam merkezli okumaların kastedildiği görülmektedir.¹⁸

Sonraki dönemlerde bazı âlimlerin tilâvet kavramını doğrudan teknik yönüyle ve icra merkezli ele aldıkları da göze çarpmaktadır. Örneğin 9./15. yüzyılda yaşamış önemli bir kıraat otoritesi olan Muhammed İbnü'l- Cezerî (öl. 833/1429) '*Kur'ân nasıl okunur*' sorusuyla başlattığı ilgili bölümlerde *hadır*, *tedvîr* ve *tahkik* gibi klasik okuyuş usüllerinden bahsederek tilâvet meselesini daha çok icrâ eksenli değerlendirmiştir.¹⁹ Özellikle İbnü'l- Cezerî'den sonra tilâvet kavramının bugünkü anlam zeminine daha sağlam bir şekilde yerleştiğini ifade etmek mümkün görünmektedir. Zira İbnü'l- Cezerî'nin eserleri kendisinden sonra Kıraat ve Tecvid ilimlerinde otorite olarak kabul görmüş ve kendisinden sonra ilgili ilim dallarındaki hemen her konuda hem tarif hem usûl geleneğini şekillendirmiştir. Bu sebeple de günümüzde tilâvet dendiğinde genel itibariyle ve en kısa tariyle 'Kur'ân-ı Kerim'i tecvid kurallarını uygulamak suretiyle ve kendine has üslûbuyla üç okuma türünden (*hadır*/*tedvîr*/*tahkik*) biri içerisinde okumak/sunmak' anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bugün anlamları üzerinde tefekkür etme, ahkâmına tâbi olma ve ayetler üzerinde tefsir araştırmaları yapma gibi yönler daha başka kavramlarla ifade edilir olmuştur. Elbette ki her okuma eylemi anlama ve düşünmeyi de zorunlu olarak beraberinde getirmektedir. Ancak Kur'ân-ı Kerim için konuştuğumuzda, özellikle Arap olmayan unsurlar için dil sorunu ayrı bir mesele olduğundan manayı anlama ve düşünme kısmı çoğu zaman zaten dışarıda kalmaktadır. Arapça bilmeyenlerin tilâvetindeki anlama ve düşünme ancak dine dair bildikleri öğretiler üzerinde genel anlamda bir tefekkür ve dinî duyguyu haz şeklinde yaşama olarak tezâhür edebilir. Yoksa yukarıda Ebû Şâme'nin dediği

¹⁵ Çakıcı, "Kur'ân Tilâvetinde Nitelik Sorunu", 160; Münteha Maşalı, "Kur'ân Okumanın Keyfiyeti ve Okuma Düzeyleri Üzerine Bir Tahlil Denemesi", *Usûl: İslam Araştırmaları* 15 (2011), 80.

¹⁶ Bu konuda bk. Ebü'l-Kâsım (Ebû Muhammed) Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmâil b. İbrâhîm Ebû Şâme el-Makdisî, *el-Mürşidü'l-vecîz ilâ 'ulûm tete'alleku bi'l-Kitâbi'l-'Azîz*, haz. İbrahim Şemseddin (Beirut: Dâru'l- Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 143-157.

¹⁷ Ahmet Gökdemir, "el-Mürşidü'l-vecîz en-Neşr Bağlamında Ebû Şâme İle İbnü'l-Cezerî'nin Kur'ân Tilâvetine Bakışı = Abu Shame and Ibn al-Jazeri's Perspective on the Recitation of Qur'ân in the Context of al-Murshidu'l-Wachîz and an-Nashr", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi = Journal of Theology Faculty of Bülent Ecevit University* 6/1 (2019), 112.

¹⁸ Gökdemir, "Ebû Şâme İle İbnü'l-Cezerî'nin Kur'ân Tilâvetine Bakışı", 108-120.

¹⁹ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l- Cezerî, *en-Neşr fi'l-kur'âni'l-'aşr*, thk. Ali Muhammed ed-Dabbâg (Beirut: Dâru'l- Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 205 vd.

gibi dört başı mamur ve tam fayda hâsıl edecek profesyonel bir tilâvet Acem unsurların büyük çoğunluğu için (hatta bazen Araplar için de) zaten meydana gelmemektedir. Bu itibarla da İbnü'l-Cezerî'nin dar ve teknik anlamdaki tilâvet tanımını esas almak daha gerçekçi durmaktadır. Biz nihaî anlamda tilâvetin okuma ve amel etmeyi birlikte barındıran geniş anlamını teorik olarak kabul ediyoruz. Ancak çalışmamız Kur'ân'ın sunum biçimi ile ilgili olduğundan bu makale boyunca tilâvetin daha çok icra alanını ilgilendiren teknik anlamı esas alınacaktır.

3. Tilâvet ve Kıraat Arasındaki Fark

Geleneğimiz içerisinde Kur'ân okuma eylemini ifade etmek için tilâvetten farklı kavramlar da kullanıldığı yukarıda ifade edilmişti. Bunlar içerisinde en çok kullanılan – hatta tilâvet kelimesinden de çok – *kıraat* kavramıdır. Tilâvet ikinci sırada gelmektedir.²⁰ *Karâe* (قَرَأَ) fiili sözlükte *bir şeyi okumak, bir şeyi toplamak, bir yerden çıkmak, kadının doğurması* gibi farklı kök manalara gelmekle birlikte bunlardan en yaygın kullanılanı *okumak* anlamıdır.²¹ Cahiliye döneminde Arapların bu kelimeyi okuma anlamında kullanmadıkları, kelimeye okuma anlamının sonraki dönemlerde Ârâmîceden etkilenecek şekilde ifade edilmiştir.²² *Kıraat* günümüzde “*bir okuyucunun ses ve söz aracılığı ile iradeli olarak harflerden kelimeler, kelimelerden cümle ya da cümleler oluşturmak suretiyle meydana getirdiği Kur'ân metnini (kıraatini) acele etmeksizin, Tecvid disiplini doğrultusunda yavaş yavaş kendisine veya bir başkasına duyuracak şekilde okumasıdır*” şeklinde tarif edilmektedir.²³ Bazıları kıraat kavramına - bizim tilâvet kavramı içerisinde değerlendireceğimiz - tavır/mûsiki/ezgisel yönü de ekleyerek tanımı daha geniş tutmuştur. Bu sebeple de çoğu zaman *kıraat* ve *tilâvet* kavramları anlam olarak birbirinin yerine kullanılmış ortak kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴

Kıraatin yukarıda verilen genel anlamını dikkate aldığımızda bu kavramın kısmen tilâvet ile aynı manayı ifade ettiğini görüyoruz. Fark olarak bazılarının tilâvete amel etme boyutunu da eklediklerini yukarıda ifade etmiştik. Bu farkı biraz daha açacak olursak bazılarının göre kıraat yalnızca Kur'ân kelimelerinin telaffuzunu ve bu lafızların anlamlarının tespitini ifade edip bunun ötesinde ameli bir duruma işaret etmezken tilâvette amel boyutu daha çok ön plandadır.²⁵ Râgıb el-İsfahânî'ye nispet edilen “*her tilâvet kıraattir ama her kıraat tilâvet değildir*” sözü, tilâvet(le ifade edilen okuma) kıraat(le ifade edilen okuma)dan daha özeldir şeklinde açıklanmıştır.²⁶ Yani kıraatte yalnızca sesli ve sözlü bir eylem ön plandayken tilâvette buna amel boyutu da katılmaktadır. Hatta müfessir Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî (öl. 671/1273) *الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ* kendilerine kitap verdiklerimiz o kitabı hakıyla tilâvet ederler²⁷ ayetini *قَرَأْتَهُ حَقَّ قِرَائَتِهِ* gerektiği şekilde okurlar şeklinde anlayarak, tilâvete yalnızca okuma anlamı verenleri eleştirir ve bunun doğru olmadığını,

²⁰ Abdülvahid, “Kur'ân-ı Kerim'de Okuma (Kıraat) Lafızları”, 220-225.

²¹ Cevherî, *eş-Şihâh*, 1/64.; İbn Manzûr, "kr'e", 5/3563-3565.

²² Abdülvahid, “Kur'ân-ı Kerim'de Okuma (Kıraat) Lafızları”, 201.

²³ Yavuz Fırat, “Kıraat, Tertil ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırması”, *Erişyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi = Erişyes University Journal of the Institute of Social Sciences* 13 (2002), 262.

²⁴ Muhammet Yurtseven, “Günümüzde İcra Edilen Kur'ân Tilâvetleri Üzerine Bir Değerlendirme”, 6. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı 10-13 Mayıs 2017* (Muş, 2017), 140.

²⁵ Maşahî, “Kur'ân Okumanın Keyfiyeti ve Okuma Düzeyleri Üzerine Bir Tahlil Denemesi”, 81.

²⁶ Fırat, “Kıraat, Tertil ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırması”, 267.

²⁷ Bakara 2/121.

tilâvetin kitabı hakkıyla okuma ve manalarını da anlama eylemini ifade ettiğini söyler.²⁸ Anlamadan okunan şeye tâbi olmak imkânsızdır. Bu açıdan asıl övgüye mazhar olan şeyin ‘tilâvet ile okumak’ olduğu kabul edilmiştir.²⁹ Diğer yandan *tertil* kavramı da zaman zaman yukarıdaki iki kavramın sahasını ifade edecek tarzda kullanılınca deyim yerindeyse tam bir kavramsal karışıklık ortaya çıkmaktadır.

Her ne kadar bazı metinlerde bu iki kavram birbiri yerine kullanılmış olsa da aralarında bazı yönlerden fark olduğu söylenebilir. Örneğin, okuma eyleminin malzemesi açısından bir farklılık bulunmaktadır. Yukarıdaki bilgilerden anlaşıldığına göre kıraat, mutlak olarak her hangi bir metni okumayı ifade eder. Bu anlamda okunan şey Kur’ân metni olabileceği gibi başka bir metin de olabilir. Ancak tilâvet söz konusu olduğunda okunan şey yalnızca Kur’ân metni, dolayısıyla kutsal bir metin olmaktadır. Kur’an’da diğer kutsal kitapları okumak için de tilâvet kavramının kullanılması bu görüşü desteklemektedir. İkinci ve daha önemli bir fark ise okuma biçiminde karışımıza çıkmaktadır. Kıraatin herhangi özel bir okuma tavrı olmazken tilâvette kendine has belli kurallarla, edâ-sedâ özelliklerine dikkat ederek, bazı özel tecvid kurallarını uygulayarak, okumaya ezgisel bir yön katmak suretiyle okuyuşu daha etkileyici bir hale getirerek okumak vardır. Kısacası aşağıda detaylıca açıklayacağımız bu unsurlar olmadan yapılan düz bir okumaya kıraat, bunları da katarak melodik ve etkileyici tarzda ve sanatsal bir tavırla, özel bir formda icra edilen okumaya ise tilâvet denmesi mümkün görünmektedir.

Bu çalışma boyunca kıraat ve tilâvetin anlamları, yukarıda açıkladığımız şekilde kabul edilerek değerlendirmeler yapılmıştır. Kavramların bu şekilde kabul edilmesinin sebebi ise, bu iki kavramın günümüzde artık klasik metinlerdeki gibi anlaşılmadığı, her ikisinin de doğrudan okuma eylemine yönelik kullanıldığı, özellikle tilâvet kelimesinden artık hiç kimsenin manaya tâbi olma ve mucibince amel etme gibi bir anlam çıkarmadığı gerçeğidir. Ayrıca Arapların günümüzde bu iki kavramdan özellikle tilâveti yukarıda arz ettiğimiz anlamda kullandıklarını, örneğin bir okuyucunun kürsüye çıkışını takdim edecekleri zaman *قَرَأَ* fiili yerine daha çok *تَلَّأَ* fiilini kullandıklarını müşahade etmekteyiz. Bu ve farklı sebeplerle biz bu iki kavram arasındaki temel farkın Kur’ân okumadaki üslup farkı olduğunu söylüyoruz. Bunun dışında bazılarının örneğin namazda okunan şeye kıraat denmesinin herkesin manayı anlamamasından kaynaklandığını, aksine tilâvet secdesi denmesinin de manayı anlayanlara nispetle olduğu şeklindeki izahlarını çok tutarlı görmediğimizi de ifade etmek istiyoruz.³⁰ Zira eğer bu şekilde olsaydı tilâvet secdesi yalnızca manasını anlayanlara vacip olur, kıraat yapanlara vacip olmazdı.

4. Tilâveti Oluşturan Temel Unsurlar

Tilâvetin anlam ve mahiyetini yukarıdaki şekilde izah ettikten sonra araştırmamızın bundan sonraki kısmı tilâvetin unsurlarını inceleme şeklinde olacaktır. Bize göre bir okuyuşu kıraatten ayırarak tilâvet yapan şeylerin başında mûsiki yönü, medler ve bazı özel tecvid kuralları ile temsili okuma ile ilgili bazı hususlar sayılabilir.

²⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Cami’ li ahkâmi’l- Kur’âni ve’l- mübeyyinu limâ tedammenehû mine’s- sünneti ve ayi’l- furkân (Tefsîru’l- Kurtubî)*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Beyrut: Müessesetü’r- Risâle, 2006), 2/347.

²⁹ Yurtseven, “Günümüzde İcra Edilen Kur’ân Tilâvetleri Üzerine Bir Değerlendirme”, 141.

³⁰ Örneğin bk. Fırat, “Kıraat, Tertil ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırması”, 268.

4.1. Mûsiki/Gınâ/Ezgisel Tavrı

Tilâvet üslubunun en belirgin yönü kuşkusuz belli bir müzikalite barındırmasıdır. Bir okuyuşu, yukarıda sınırlarını çizmeye çalıştığımız anlamdaki kıraatten ayıran temel şart, o okumanın melodik/ezgisel bir edayla okunmasıdır. Bu başlık altında Kur'ân metninin müzikal unsurlar katılarak okunmasının tilâvet üslubuyla ilintisi kurulacaktır.

Kur'ân'ın mûsiki ile irtibatı konusu kaynaklarımızda genellikle *gnâ* (غناء), *teganni* (تغاني), *elhân* (الحنان) ve *tervî* (ترجيع) gibi kavramlarla ifade edilmiştir. Bunlardan özellikle *teganni* hem geçmişte hem günümüzde en çok tartışılan konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada Kur'ân okunuşundaki mûsiki yönünün son tahlilde tilâveti oluşturan temel unsurlardan biri olduğu kabulünden hareketle bazı değerlendirmeler yapılacağından, tarihi rivayetlerin incelenmesine gerek duymuyoruz. Yalnızca *teganni* kavramının nasıl anlaşılması gerektiği hususunda kısaca bilgi vermek yeterli olacaktır. Bu kavrama âlimler tarafından pek çok farklı anlam verilmekle birlikte Kur'ân okuma konusunda temel olarak iki anlamda değerlendirildiği görülmektedir. Bunlardan birincisi *teganni*'nin 'Kur'ân'la yetinmek ve başka şeye ihtiyaç duymamak' anlamında amel yönünden, diğerinin ise 'okurken nağmeli okumak' anlamında *icrâ* yönünden ele alınmasıdır.³¹ Görüldüğü üzere bu konuda da -tilâvette olduğu gibi- okuma ve anlama merkezli iki farklı yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Biz bu kavramı çalışmamız içerisinde teknik yönden ele alarak 'sözün nağmeyle söylenmesi, bir şeyi okurken müzikal nağme yapılması, bir şeyin sesin dalgalandırılması suretiyle melodik tarzda söylenmesi' anlamında kullanacağız.

Hız. Peygamber (s.a.v.) Kur'ân'ın şarkı gibi okunmamasını emretmiş³², diğer yandan da Kur'ân okurken nağme yapılmasını ve sesin güzelleştirilmesini teşvik etmiştir.³³ Bu iki yön daha sonra Kur'ân okunurken nağme yapılıp yapılamayacağı konusunda iki farklı anlayışın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bir anlayışa göre Kur'ân tilâvetinde *gnâ* ve *elhân*'in caiz olmadığı, *elhân* ile okumanın meşruiyetine hatta teşvikine delalet eden hadis ve haberlerin hüsn-i edâya hamledilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Diğer anlayışa göre ise bu hadis ve haberler hüsn-i edâya hamledilmeyip doğrudan *teganniye* teşvik olarak algılanmış ve tilâvette mûsiki mutlak anlamda caiz görülmüştür. Bu ikinci anlayışta *teganni*'den maksadın sesi güzelleştirmek olduğu kabul edilmiştir. Her iki görüşe sahip olanlar da konuyla ilgili hadis ve haberlerden delil göstererek kendi görüşlerini desteklemeye çalışmışlardır.³⁴

Kur'ân'ın *teganni* ile okunup okunamayacağı meselesinde ortaya çıkan fikir ayrılıklarının altında aslında bu kavrama yüklenen anlam farklılığı yatmaktadır. *Teganniye* doğrudan şarkı söylemek olarak değerlendiren anlayışta, Kur'ân ayetlerinin şarkı okunmayacağı ve bu sebeple de doğal olarak *teganni*'nin yasak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Ancak *teganniye* yalnızca nağme (sesin dalgalandırılması, ezgisel yorum) şeklinde anlayan görüşe göre Kur'ân okurken mutlaka nağme yapılması gerektiği, nağmesiz dümdüz bir tavırla Kur'ân okumanın uygun olmadığı ve böyle bir

³¹ Bu konuda bk. Mustafa Hocaoglu, "Okuma ve Anlama Üzerine: Kur'ân Tilâvetiyle İlgili Bazı Kavram ve Rivayetlerin Değerlendirilmesi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (2012), 221-226.

³² Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *Şuabü'l-îman*, thk. Abdül'alî Abdülhamid Hâmid (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423), 6/208.

³³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi'u's-şâhîh*, thk. Muhibbüddin Hatîb (Kahire: Matba'atü's-Selefiye, 1400)"Fezâilü'l-Kur'ân", 19, "Tevhîd".

³⁴ Geniş değerlendirme için bk. Abdülmecit Okçu, "Kur'ân Tilâvetinde Ezgi/Makam", *Dinî Araştırmalar* 10/28 (2007), 220.

okuyuşun Kur'ân'ın etkileyici yönünü ortaya çıkarmadığı kabul edilmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) Kur'ân okunurken teganni yapılmasını istemesi, bu açıdan bakıldığında anlam kazanmaktadır.

Dikkatli bakıldığında aslında her iki anlayışın da Kur'ân tilâvetinde mutlak anlamda müsikiye veya nağmeye değil şarkı gibi tavırlarla okunmasına cevaz vermedikleri anlaşılmaktadır. Ancak hüsn-i edâ ile okunan, tefekkür ve tedebbüre sevkeden, dinleyenlerde şarkı havası değil Kur'ân'a has lahûtî ve manevî atmosfer oluşturan bir okumayı ise her zaman teşvik ettikleri anlaşılmaktadır. Burada önemli bir ölçüt de bahsi geçen gınâ ve elhânın Kur'ân okunuşunda tabiî haliyle kullanılması, aşırıya kaçmadan ve Kur'ân tavrını buharlaştırmadan ölçülü ve kararında uygulanmasıdır.³⁵ Bu konuda Peygamberimizden (s.a.v.): “Kur'ân'ı Arap elhânı üzere okuyun, fısık eblinin ve Ehl-i Kitabın okuyuşu gibi okumaktan kaçın! Benden sonra birtakım kimseler gelip, Kur'ân'ı şarkacılar ve ruhbanlar gibi okuyacaklar. Böylelerinin okumaları boğazlarından aşağı gitmeyecek ve onlarla kendilerini dinleyenlerin kalpleri fitne içinde olacaktır.” hadisi de nakledilmiştir.³⁶ Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) “Kur'ân'ı değersiz hurmaların bir kenara atılmasında olduğu gibi önemsizce, ayrıca şiirdeki gibi de inişli çıkışlı okumayın!” diye söylemiştir.³⁷ Ebû Şâme el-Makdisî, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm (öl. 224/838) ve başka âlimlerden aktardığı pek çok rivayetle Kur'ân tilâvetinde sesi güzelleştirerek okumak gerektiğini ancak bu güzelleştirmenin korku ve hüzn arasındaki bir tavırla olması, şarkı gibi olmaması gerektiğini ifade etmektedir.³⁸ Dolayısıyla teganniden kasıt şarkı-türkü gibi formlar ise evet, Kur'ân teganni ile okunmaz. Ancak teganniden maksat nağme yaparak okumak ise bu zaten olması gereken şeydir diyebiliriz. Dikkat edilirse burada nağme tilâvete bağlı tali unsur mesabesindedir. Asıl değildir. Yani burada tilâvet tavrında yapılan nağmeler sırf adında nağme geçiyor diye şarkı-türkü anlamına gelen teganni olarak değerlendirilemez. Bu Kur'ân'ın kendine has üslubudur.³⁹ Teganni ve lahn kavramlarına farklı anlamlar vermek suretiyle Kur'ân'ın ahenk/makam/ezgi ile okunmasının caiz olmadığını söyleyenlerin görüşlerini isabetli bulmayıp bunun meşruluğunu ortaya koymaya çalışan pek çok müellif olmuştur.⁴⁰ Araştırmacıların konuyla ilgili değerlendirmelerine bakılırsa asr-ı saadetten hemen sonra yaşanan hızlı değişim müsikiye bağlı olarak Kur'ân tilâveti noktasında da kendini göstermiş, bazıları Kur'ân'ın tilâvet boyutunu farklı sınırlara taşıyarak sanatsal bir gösteriye dönüştürmeye başlamışlardır. Ulema sınıfı da buna tepki olarak Kur'ân'ın teganni ile okunamayacağı konusunda fetvalar vermiş ve işi sıkı tutma refleksi göstermiştir. Ancak buradaki teganni ile tilâvetin özünde var olan müzikalite birbirinden farklı şeyler olmakla birlikte sonrakiler tarafından

³⁵ Halîm Sâbit Şibây, “Kur'ân-ı Kerim Tilâveti Hakkında Sünnet-i Nebeviyye”, haz. Ali Çiftçi, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi Turkish Journal of Religious Studies* 12/1 (2012), 218-219.

³⁶ Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 6/208.; Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed İbnü'l- Esîr, *Câmi'u'l- usûl fî ehadîsî'r- rasûl*, thk. Abdülkadir el-Arnâvût - Beşîr 'Uyûn (Beyrut: Dâru'l- Kütübî'l-İlmiyye, 1969), 2/459.; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Câmi'u'l- ehadîs el- camî'u's- şağîr ve zevâidü'l- el-câmi'u'l- kebîr*, thk. Abbas Ahmed Sakar - Ahmed Abdülcevad (Beyrut: Dâru'l- Fikr, ts.), 1/43.. Bu hadis bazı hadis kitaplarında yalnızca ilk cümlesiyle (*Kur'ân'ı Arap elhânı üzere okuyun*) rivayet edilmiştir. Muhakkik notlarında hadisın İbnü'l- Cevzî, el-Heysemî, ez- Zehebî, İbn Hacer el-'Askalânî gibi âlimler tarafından zayıflıkla nitelendirildiği kaydedilmiştir. İbnü'l- Esîr, *Câmi'u'l- usûl*, 2/459.

³⁷ Ebubekr Abdullah b. Muhammed el-Kûfî İbn Ebî Şeybe, *el- Kitâbü'l- Muşannef fî'l- ehadîsî ve'l- âsâr*, haz. Kemal Yusuf el-Hût (Beyrut, Riyad: Dâru't- Tâc - Mektebetü'l- Rüşd - Mektebetü'l- 'Ulûm ve'l- Hikem, 1409), 4/141.; Ebü Muhammed Abdullâh b. Müslim ed-Dîneverî İbn Kuteybe, *Garîbü'l- hadîs*, thk. Abdullah el-Ceburî (Bağdat: Matba'atü'l- 'Ânî, 1397), 2/254.; Ebü Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh el-Âcurrî, *Ahlâku ehlî'l- Kur'an*, thk. Muhammed Amr Abdullatif (Beyrut: Dâru'l- Kütübî'l- İlmiyye, 2003), 38.; Beyhakî, *Şu'abü'l- îmân*, 3/407.

³⁸ Ebû Şâme el-Makdisî, *el-Mürşidü'l- vecîz*, 149-150.

³⁹ Çetin, “Kur'ân Kıraatında Müsikinin Yeri”, 128-129..

⁴⁰ Bu konuda bk. Okçu, “Kur'ân Tilâvetinde Ezgi/Makam”, 214.

bazen aynı gibi algılanmıştır. Bununla birlikte dinî mûsiki hayatın her alanında kendine yer bulmaya da devam etmiştir.⁴¹ Hatta Kur'ân'ın tilâvet boyutuyla okunmasında ortaya çıkan müzikalitenin İslâm kültürü içerisindeki ses sanatlarının özelliklerinin belirlenmesinde en önemli role sahip olduğu İsmâil Râcî el-Fârûkî ve Lois Lamyâ Ibsen el-Fârûkî gibi bazı araştırmacılar tarafından dile getirilmektedir. Buradan hareketle, söz konusu tavrın -bir yönüyle- ses sanatındaki estetik ifadenin ilk timsali olduğunu söylemek de mümkündür.⁴²

Araştırmacılar Kur'ân'ın mûsiki yönünün klasik mûsiki notalarında değil onun metin yapısı ve bu yapıyı oluşturan bazı iç dinamiklerde (nazm) aranması gerektiğini söylemektedirler.⁴³ Kur'ân nazmına dair pek çok ilmi araştırma ve değerlendirmelerin sonucunda Kur'ân'ın mükemmel bir iç mûsikiye, müzikal ses örgüsüne sahip olduğu ifade edilmiştir.⁴⁴ Yani Kur'ân mûsikisi bilinen müzikal notalardan doğan bir mûsiki değil Kur'ân'ın kendi metin yapısı içerisindeki seslerin birleşiminden doğan özgün bir mûsiki barındırmaktadır. Bu mûsiki Kur'ân metninin tecvid kurallarına uygun olarak okunmasıyla kendini gösterir.⁴⁵ Kur'ân'ın okunuşunda mevcut olan, medler, sılalar, vakflar, sekteler, idğamlar, izharlar bu tavrın müzikalitenin temel yapı taşlarıdır.⁴⁶

İslâm dünyasında 3./9. yüzyılla birlikte popüler halk şarkılarının melodilerinin Kur'ân tilâvetinde kullanılmaya başlandığı ifade edilmektedir.⁴⁷ Bazı eserlerde Kur'ân'ı mûsiki ile okuyan ilk kişinin Abdullah b. Ebî Bekre (öl. ?) isimli bir şahıs olduğu bilgisi yer almaktadır.⁴⁸ Bu konuda çeşitli kaynaklarda farklı isimler de geçmektedir. Mesela Heysem el-Allâf (öl. ?) Kehf 18/79. ayeti bilinen bir şarkının melodisiyle okumuştur. Yine Ebân b. Tağlîb (öl.140/757), İbn A'yun (öl. 150/768) ve diğer bazı kimseler Kur'ân kıraatini profan şarkı melodilerine benzetmişlerdir. Bunlar arasında özellikle Muhammed Sa'd et-Tirmizî şarkıların melodilerini olduğu gibi Kur'ân tilâvetine uygulamıştır.⁴⁹ Ancak bu değerlendirme tilâvette bulunan müzikal yönün sonradan ortaya çıktığı gibi bir anlama gelmemelidir. Tilâvetin müzikal yönünün süreç içerisinde zenginleştiği ve farklı renkler kazandığı düşünülebilir fakat temel anlamdaki müzikal formun tilâvet tavrının özünde var olduğunu söylemek daha doğru görünmektedir. Zira Hz. Peygamber'in (s.a.v.) okuyuşu ve okuma konusundaki tavsiyeleri dikkate alındığında mûsiki temelli okuyuşun daha ilk dönemlerden itibaren var olduğu anlaşılmaktadır. Anlaşılan o ki daha sonraki dönemlerde ortaya çıktığı söylenen ve eleştirilen türde mûsiki ile okuma alışkanlığından Kur'ân ayetlerini bilinen herhangi bir şarkının formuna benzeterek tıpkı şarkı gibi okumak kastedilmektedir. Nitekim İbn Kuteybe'nin (öl. 276/889) verdiği bilgilere göre zaman geçtikçe çeşitli ülke ve şehirlerde revaç bulmuş okuyucular,

⁴¹ Ali Yılmaz, "Nüzûl Döneminde Kur'ân Tilâvet Biçimi ve Modern Dönemle Mukayesesi", *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dinî Müsiki Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 03-04 Kasım 2017, Amasya = From Past to Present International Religious Music Symposium* (Amasya, 2017), 242.

⁴² İsmâil Râcî el-Fârûkî - Lois Lamyâ el-Fârûkî, *İslâm Kültür Atlası*, çev. Mustafa Okan Kibaroglu - Zerrin Kibaroglu (İstanbul: İnkılâb Yayınları, 1991), 483.

⁴³ Alican Dağdeviren, "Kur'ân'ın Fonetik İ'câzı", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2009), 71.

⁴⁴ Bu konuda bk. Subhî es-Sâlih, *Mebâhîs fî 'ulûmi'l- Kur'an* (Beyrut: Dâru'l- 'İlmi li'l- Melâyîn, 1977), 334-338.

⁴⁵ Uygun, "Kur'ân ve Müsiki", 49.

⁴⁶ Okçu, "Kur'ân Tilâvetinde Ezgi/Makam", 233.

⁴⁷ Necdet Çağlı, "Kutsal Metinler ve Müzik", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (2013), 30.

⁴⁸ Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim ed-Dineverî İbn Kuteybe, *el-Me'arif* (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l- 'Amme, 1992), 533; Tayyip Okıç, *Kur'ân-ı Kerîm'in Üslûb ve Kıraati* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1963), 19.

⁴⁹ Mustafa Kara - Mehmet Çolakoglu, "Kur'ân-ı Kerîm'den Aşr-ı Şerîf Seçimi ve Tilâvet Esnasında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi = Journal of the Near East University Islamic Research Center* 7/1 (2020), 132-135.

Kur'ân kıraatini mahalli nağmelere benzeterek tilâvetin ahengini bozmuşlar ve adeta şarkı ve gazel tavrına benzetmişlerdir.⁵⁰ Dolayısıyla Kur'ân'ın mûsiki ile tilâvetinin tartışılmasının altında yatan sebep ilk olarak Emevîler ve Abbâsilerde ortaya çıkan yanlış okuyuş ve tavırların, daha sonraki dönemlerde de sürdürülmüş olmasıdır.⁵¹ Hatta günümüzde de benzer bir konu İslâm âleminin gündemini meşgul etmekte ve İranlı şarkıcı Muhsin Nemcû hadisesi tartışılmaya devam etmektedir. Adı geçen kişi, şarkı sözleri olarak Kur'ân ayetlerini kullanmaktadır. Başka bir deyişle Kur'ân'ı şarkı olarak okumaktadır.⁵² Bunu bilinçli olarak ve Kur'ân'ı alaya alır tarzda yapmak şüphesiz kişiyi inkâra götürür. Bunun yanında iyi niyetle de olsa Kur'ân ayetlerini herhangi bilinen bir şarkının melodisine uydurarak okumak veya Kur'ân olduğunu bilmeyen birisi dinlediğinde onda şarkı hissi uyandıracak tarzda okumak bu konudaki hassas sınırı ifade etmektedir. Okunan şey Kur'ân olmaktan çıkıp şarkı gibi bir hâl alırsa tilâvetin kendine has unsurları çignenmiş olur ki caiz olmayan şey budur. Bunu eleştiren araştırmacıların haklılıkları son derece yerindedir.⁵³ Evet, güzel ses Kur'ân'ı daha da güzelleştirir. Ancak bunun bir sınırı vardır. Kur'ân okuyucusu sesini kullanma ve makam icrasında/mûsikide büsbütün serbest değildir. Kur'ân, mûsiki kalıpları içerisine dökülüp besteli olarak icra edilen diğer mûsiki eserleri gibi okunmamalıdır.

Rivayete göre Araplar Kur'ân'dan önce dinlenmek maksadıyla bazı şiirlerin sözlerini besteleyerek şarkı gibi okurlardı. Kur'ân'dan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) artık bunun yerine Kur'ân cümlelerinin öyle okunmasını istemiştir.⁵⁴ Ancak bu, Kur'ân'ın bazı Tevrat ve İncil metinleri gibi sabit notalara alınarak değil serbest ve kendiliğinden ortaya çıkan bir müzikalite ile okunması anlamına gelir. Yani Kur'ân tilâvetinde nota sebep değil sonuçtur. Okuyuşun neticesinde kendiliğinden ortaya çıkar. Bu netice mûsiki ilminin verilerine göre nota olarak gösterilebilmekle birlikte⁵⁵ sabit bir özellik de arz etmez. Ayrıca böyle bir usûlde nazari yaklaşım ile tilâvetin tabii seyri zaten birbirini tutmaz. Yani önceden hazırlanmış bir besteye göre okunmaya çalışıldığı zaman pek çok yerde ya tecvid kurallarından vazgeçmek ya da müzikal gerekliliklerden fedakârlıkta bulunmak gerekir. Ancak Kur'ân tilâvetinde aslanan tabii seyir ve kendiliğinden ortaya çıkan serbest icradır. Kristina Nelson bazı kârielerin okuyuşlarını notalara dökerek yayımlamış fakat bu notalandırma işlemi bir tek okuyuş üzerinde yapılmıştır. Aynı kari aynı yeri farklı bir zamanda okumuş olsa ilk notasyon çalışmasından farklı bir tablo ortaya çıkabilir ki büyük ihtimalle de öyle olacaktır.⁵⁶ Do-

⁵⁰ İbn Kuteybe, *el-Me'ârif*, 19.

⁵¹ Uludağ, Süleyman, *İslam Açısından Müzik ve Semâ*, 158.

⁵² Şarkıcı bazı şarkılarında Müzzemmil, Nebe, Tekvir, Fecr, Duhâ, Şems gibi surelerin muhtelif ayetlerini kullanmaktadır. Bu ayetleri birbirine karıştırarak, hem ayetlerin hem kelimelerin sıralamasını bozarak, bazen kelimeyi tahrif ederek, çeşitli tuhaf sesler çıkartarak ve pek çok yerde sesini bilinçli çirkinleştirmek suretiyle baştan sona kadar enstrümantel olarak kullanmaktadır. Bu alaycı ve aşağılayıcı icraatları sebebiyle İran'a girmesi yasaklanmış, ayrıca tüm dünya Müslümanları tarafından da tepkiyle karşılanmıştır. Bazı örnek kayıtları için bkz: <https://www.youtube.com/watch?v=pVadNKrrO3k> (Erişim 21 Kasım 2022); https://www.youtube.com/watch?v=jMo_4jR1i1w (Erişim 21 Kasım 2022); <https://www.youtube.com/watch?v=dS0NdEyHtWg> (Erişim 21 Kasım 2022).

⁵³ Yavuz Fırat, "Kur'ân Tilâvetinde Arap ve Türkler Arasındaki Farklılıklar", *Bilimname: Düşünce Platformu* 1/26 (2014), 46.

⁵⁴ Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak el-Azîmâbâdî, *'Aynü'l- ma'bûd şerhu sünen-i Ebî Dâvûd* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l- İlmîyye, 1415), 4/240.

⁵⁵ Bu konuda bk. M. Safa Yeprem - Turgut Yahşi, "Kur'ân-ı Kerim Tilâvetinin Müzikal Analizi (Fatih Çollak'ın Okuyuşundan Fatih Süresi Örneği)", *SOBİDER: Sosyal Bilimler Dergisi = The Journal of Social Science* 5/20 (2018), 372-405.

⁵⁶ Çağıl, "Kutsal Metinler ve Müzik", 42.

layısıyla Kur'ân'daki müzikalite dinamik yapıya sahiptir ve sürekli yeni formlarda kendini göstermektedir.

Son tahlilde, bizim bu çalışmanın geneli içerisinde kabul ettiğimiz anlamına göre tilavette mûsiki caizdir ve hatta gereklidir. Tilâvet, Kur'ân'ın sunum biçimlerinden birisidir ve bu biçimin özünde de mûsiki vardır. Bu açıdan bakılırsa mûsikisiz tilâvet mümkün değildir. Dolayısıyla Kur'ân tilâvetinde oluşan mûsikinin bizzat onun metin ve tilâvet üslubundan kaynaklandığı söylemek kaçınılmazdır.⁵⁷ Kur'ân'ın mûsiki formuna önem verilmeden sırf tecvid kurallarına göre okunması kupkuru bir kıraat olduğu gibi tecvid kuralları gözetilmeden sırf mûsiki bilgilerine göre okumak da uygun değildir. Okuyucu tecvid bilgileri ile mûsiki bilgilerini birlikte kullanmalıdır.⁵⁸ Kur'ân okurken belli bir mûsiki ile okunmasının meşruiyeti hatta gerekliliği konusunda Elmalılı Hamdi Yazır'ın şu ifadeleri önem arz etmektedir:

“Bu güzel sanatı İslâm'da sûtret-i mutlakada mezmûm zannedenler olmuştur. Fakat bilmek lazım gelir ki mezmûm olan luhûn-i fisktır. Yoksa Kur'ân okurken tertîl ve tahsîn-i savt me'mûrun bihtir... Şeriat istiyor ki; Kur'ân okunurken ses güzelleştirilsin, teganni edilsin. Ancak nazmı bozarak, manayı unutturarak, kuru ses takib eden ehl-i fisk elhân ve nağamâtiyle değil; elfâzının tecvidini, fesâhatini bozmayarak, manasını belâgatının incelikleriyle duyurarak şuurlu bir hayat yaşatacak bir lahn ile okunsun ki buna hadis-i nebevîde 'luhûn-u Arab' tabir buyurmuş ve ilm-i edâda tecvid ile tarif olunmuştur.”⁵⁹

Netice itibariyle Kur'ân tilâvetinde mûsikinin kaynağı hususunda üç faktörden bahsetmek mümkündür: Bunlardan biri İslâm öncesi Arap toplumundaki mûsiki geleneği ve Kur'ân'ın böyle bir ortamda nazil olması, diğeri Kur'ân'ın üslup ve yapısına bağlı olarak Hz. Peygamber'in terennümüle Kur'ân okuması ve bunu teşvik etmesi, bir diğeri ise bizzat insanın kendi halet-i ruhiyesi ve böyle bir tilâvetten manevi haz duymasıdır.⁶⁰

4.2. Konuşma Dilinde Bulunmayan Bazı Fonetik Uygulamalar ve Ses Uzatmaları / Tecvid Kuralları

Kur'ân-ı Kerim tilâvet formuyla okunduğunda konuşma dilindeki gibi düz bir şekilde okunmaz. Peygamberimizin (s.a.v) “*Kur'ân okurken teganni yapmayan bizden değildir*”⁶¹ ifadesiyle teganni ile okumaya vurgu yapan sözlerinden Kur'ân'ın günlük konuşma tarzıyla değil, özel bir tavırla okunması çıkarımını yapmak mümkün görünmektedir.⁶² Biz çalışmamızda bu özel tavrı *tilâvet* kavramıyla ifade ediyoruz ve tilâveti oluşturan şeylerin neler olduğunu incelemeye çalışıyoruz. Bunlar içerisinde en çok göze çarpan hususlardan biri de bazı hece seslerinin normalden fazla uzatılmasıdır. Konuyu biraz daha açacak olursak, öncelikle Kur'ân metninde yer alan bütün kelimelerde Arapçada zaten var olan aslî dil kuralları geçerlidir. Bu gibi hususlar Tecvid İlminde çeşitli başlıklar altında düzenlenmiştir. Örneğin bir harfın mahrecinin neresi olduğu, kalın mı ince mi okunacağı vb. kurallar bu kabilden sayılabilir. Bunlar Kur'ân'dan önce de var olan ve bölgelere

⁵⁷ Ömer Aslan, “Kur'ân Tilâvetinde Mûsikin (Ses Sanatının) Mesnedi”, *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin İlmî Mecmuası* 5 (2006), 81.

⁵⁸ Uygun, “Kur'ân ve Mûsiki”, 55.

⁵⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/3948.

⁶⁰ Aslan, “Kur'ân Tilâvetinde Mûsikin Mesnedi”, 89.

⁶¹ Buhârî, *el-Cami'uş-şahîh*, "Fezâilü'l-Kur'ân", 19, “Tevhîd”, 44.

⁶² Dağdeviren, “Kur'ân'ın Fonetik İcâzı”, 76.

göre değişebilen farklı diksiyon uygulamalarıdır. Kur'ân'la beraber ortaya çıkan uygulamalar değildir. Dolayısıyla Kur'ân'da geçen kelimelerde de aynı uygulamalar zorunlu bir fonetik unsur olarak varlığını devam ettirmiştir. Ancak özellikle ziyade med uygulamaları (fer'î medler) bu kapsamın dışında değerlendirilebilecek yeni bir uygulama biçimi olarak gündeme gelmiştir.

Araplar konuşma dilinde kelimelerdeki tabiî uzatmaları aslî kalıbına uygun olarak yaparlar. Bir Arap örneğin **كَلَّمَ** kelimesini telaffuz ederken hiçbir hecesini uzatmadan söyler ancak **كَلَّمَ** kelimesini telaffuz ederken **tâ** harfini bir miktar uzatarak söyler. Bu uzatmanın miktarı tabiî haliyle olur ve kulağı tırmalamayacak bir düzeyde gerçekleşir. Tecvid lmi ıstilahında buna 'bir harf veya bir elif miktarı' denmiştir. Bunu en kısa tarifıyla 'bir harf daha okuyabilecek süre kadar önceki harfin sesini uzatmak' şeklinde tanımlayabiliriz. Bu uygulama Kur'ân okurken de fitrî haliyle varlığını devam ettirir. Ancak bazı yerlerde durum biraz farklıdır. Tecvid ilminde fer'î medler başlığı altında izah edilen durumlarda uygulama bakımından konuşma diline göre bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Örneğin Arap **يَسَاءُ** kelimesini kullanırken konuşma dilinde **şîn** harfini tabiî haliyle (bir elif) uzatır geçer. Ancak Kur'ân okunusunda bunun en alt uzatma miktarı iki ölçektir, yani konuşmaya göre iki katıdır. Bu da *hadr* denilen en hızlı okuma biçimine göre. Okuma hızı yavaşladıkça bu gibi uzatma ölçüleri de toplam süre cinsinden artar ve artık *tabkik* denen en yavaş okuma türünde bu ziyade medler neredeyse okumanın en belirgin unsurları haline gelir. Kıraatlere göre bu ölçülerde bazı nisbî farklılıklar bulunsa da özü itibariyle bütün kıraatlerde bu gibi yerlerde fazladan uzatma kuralı olarak yerleşiktir. Kıraatler de senetle ve şifâhî yolla aktarıldığına göre bu gibi uygulamalar (en azından temel mantığı itibariyle) teorik kuralın sonradan uygulamaya dönüşmesi şeklinde değil önceden var olan uygulamanın daha sonra teorik olarak da sistemleştirilmesi şeklinde oluşmuştur diyebiliriz. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Kur'ân-ı Kerim okurken özellikle medlere önem verdiği rivayet edilmiştir. Katâde'nin bir sualine Enes b. Mâlik (r.a.): "*Hz. Peygamber (s.a.v.) meddi icap eden yerleri uzatırdı.*" diye cevap vermiş, başka bir vesile ile yine aynı soruya "*Hz. Peygamber'in (s.a.v.) okuyuşu medli idi.*" şeklinde cevap vermiştir.⁶³ Hadisin başka bir rivayetinde ise örnek olarak besmeleyi okuyup *bismillâh*, *er-rahmân* ve *er-rahîm* kelimelerinin son hecelerini uzatmıştır.⁶⁴ Kur'ân dışında hiçbir Arapça şiir, nesir, duâ, zikir, tesbih, hadîs vb. metin Kur'ân'a has olan bu kural ve ölçülerle okunmaz. Kur'ân'ın bu tilâvet özellikleri belli bir disiplin içerisinde öğrenilir ve öğretilir. Hz. Peygamber'den (s.a.v.) Kur'ân'ın bu özellikleri ile nasıl okunacağını öğrenen Müslümanlar, müşâfehe yoluyla bu okuyuş tarzını sonraki nesillere aktarmışlardır.

Bazı araştırmacılar Kur'ân-ı Kerim'in tecvidle okunmasının ilk vahiyle başladığını, tecvidle inzâl olunup öyle okunduğunu ifade etmektedirler.⁶⁵ Her ne kadar Hira mağarasındaki ilk vahiyde Cebrâil'in (a.s.) Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bu ayetleri/metni nasıl okuyacağına dair bir tecvid ve tilâvet eğitimi yaptığı rivayet edilmemiş olsa da bu usulün erken dönemlerden itibaren uygulamada var olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla belirli bir müzikaliteye sahip Kur'ân'ın kendine özgü okunma kuralları vardır. Söz konusu kurallar, bu açıdan bakıldığında zımnen kutsaldır ve uygulanmaları kaçınılmazdır. Mahir Kur'ân okuyucuları bu hassas kurallara uygun tilâvette bulundukla-

⁶³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Buhârî, *el-Cami'u's-şâhîh*, thk. Muhibbüddin Hatîb (Kahire: Matba'atü's-Selefiye, 1400), "Fezâilü'l-Kur'ân", 29; Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Davûd, *Sünen-ü Ebî Davûd*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Beyrut: Mektebetü'l-'Asriye, ts.), "Kitâbü's-salât", 8.

⁶⁴ Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 29.

⁶⁵ Akif Aydın, "Kur'ân-ı Kerim Okumanın ve Dinlemenin Fazilet ve Âdâbı = The Regular Customs and Cirtue of Reading and Listening to the Qur'ân", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2002), 136.

rında artık formel mûsiki notalarına ihtiyaç duymazlar. Bu kurallara riayet edilmemesi, şiirde vezin kurallarına riayet edilmediği için yanlış vurgularla okumaya benzer. Bu durumda düzensiz ve ahenksiz bir okuyuş ortaya çıkar. Dolayısıyla Kur'ân nazımının kendi içerisinde belli bir fonetik ahenk bulunduğu için, bu metni okurken tek bir kuralın ihmal edilmesi veya bir harfin atlanması tilâvetin aksamasına ve bozulmasına neden olur.⁶⁶ Bu özel durumu muhafaza eden ve bozulmadan devam etmesini sağlayan disiplin ise Tecvid disiplinidir. Bu durumda Tecvidin bazı özel kolları doğrudan tilâveti de oluşturan alt unsurlardır diyebiliriz.

Bilindiği üzere Kur'ân tilâvetinde hadr okuma (en hızlı okuyuş seyri) dışında daha hızlı okumalar caiz görülmemiştir.⁶⁷ Zira bu tür okumalarda harflerin ve kelimelerin telaffuzu, bu harfler ve kelimeler arasındaki irtibattan doğan diğer tecvid kurallarının uygulanması tam olarak gerçekleştirilemez. Bu da hem okuyuşun sıhhatine mani olur hem de tilâvetteki güzelliğin kaybolmasına yol açar. Dolayısıyla Kur'ân okunurken tecvid kurallarına riayet etmek sadece belli kuralları uygulamaktan ibaret olmayıp bununla varılmak istenen asıl hedef Kur'ân'ın okuyuşundaki güzelliği ortaya çıkarmaktır. Tilâvet dediğimiz şey de esasen Kur'ân okuyuşundaki bu güzelliği ortaya çıkarmak ve bu yolla dinleyicilerin kalbini yumuşatarak mesajı almaya uygun hale getirmek, ayrıca onlarda dini duygu ve haz yaşatmak olduğuna göre, tilâvetteki bu güzelliği oluşturan unsurlardan birisi olarak tecvid kurallarının etkisi inkar edilemeyecek bir husustur.

Konuşmaya bir tavır ve etkileycilik katmak için bazı unsurlardan faydalanılması her dilde vardır. Özellikle vurgular ve ses uzatmaları bu kabilden sayılabilir. Ancak burada bizim özellikle vurgulamak istediğimiz husus, Arapça da dâhil tüm konuşma dillerinde bu gibi uzatmaların her hangi bir sınırı yokken Kur'ân okumada bu uzatmalar bir sınıra tâbi olup keyfe göre uzatılmaz. Örneğin bir kaside veya şarkı söylenirken herhangi bir nidâ harfini estetik bakımdan nasıl uygun düşecekse veya nağmeleri göstermek için ne kadar gerekiyorsa o kadar uzatabilirsiniz. Ancak Kur'ân'da يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا derken nidâ harfini en fazla uzatabileceğiniz süre bellidir. Bundan daha fazlası icma ile yoktur. En az sınırı da ortaya konmuştur. Aslında bu durum ihfâ, izhar, iklâb gibi uygulamalar için de kısmen geçerlidir. Yani Arap konuşurken bir kelime üzerinde ihfâ yapmaz. Ancak yine de bunun için kesin bir şey söylememiz şimdilik mümkün görünmemektedir. Zira zamanında herhangi bir bölgede yaşayan şu Arap kabilesi bu tür kelimelerde sesi genize vererek konuşuyordu da denebilir. Özellikle idğam ve iklâb gibi fitrî uygulamalar için bu durum daha tabii ve mümkündür. Bu sebeple biz medler dışındaki diğer uygulamalarda aynı şeyi iddia edemeyebiliriz. Konuşma dilinin kendi selikası içerisinde var olan ve sonradan tecvide girmiş bütün konular bu kapsama dâhildir. Zira burada fitrî bir durum ve dilde uygulama kolaylığı söz konusudur. Ancak medlerde durum böyle değildir. Hatta fitrî olanı onları da diğerleri gibi normal ölçüde uzatmaktır ki ifade ettiğimiz gibi Araplar konuşma dilinde günümüzde de aynı şekilde uygulama yapmaktadırlar. Buradan hareketle medler konusunda tilâvet tavrına has özel bir uygulama yapıldığını görüyoruz.

Kur'ân'ın güzel okunması son tahlilde ilahi bir emirdir. Buradaki okumadan maksat elbette sadece mana eksenli değil elfazını da güzel ve şanına yaraşır şekilde okumaktır. Zira ancak bu tür bir okumada onun kelimeleri ve dolayısıyla manaları daha derinden anlaşılabilir. Ayrıca tilâvet

⁶⁶ Dağdeviren, "Kur'ân'ın Fonetik İcâzı", 8.

⁶⁷ Mehmed Zihni Efendi, *el-Ķavlü's- sedid fi 'ilmi't- tecvid* (İstanbul: Dâru't- Tabâ'ati'l- 'Amire (Matba'a-i Amire), 1328), 21.

esnasında duyulacak manevî haz da ancak bu tarz bir okumayla yaşanıp yaşatılabilir. İşte tecvid dediğimiz şey bu güzel okumanın kurallarının vücut bulmuş halidir. Bu disiplinin kurallarına baktığımızda da konuşma dilinde olmayan bir takım farklı uygulamalar görmekteyiz. Şayet bu tarz bir uygulama olmasaydı belki de insanlar sahip oldukları dil, şive, aksan gibi birtakım özelliklerden dolayı kimi kelimeleri ya da kelimelerdeki sesleri farklı okuyabilir ve bu da ümmetin en önemli ortak paydası olan Kur’ân’ın okunmasında birliğin zedelenmesine sebep olabilirdi. Dolayısıyla tecvid sayesinde bütün bu ihtimaller ortadan kalkmıştır.⁶⁸ Dolayısıyla bu gibi uygulamaların ashabın kendi zevklerine göre yaptıkları uygulamalar olmayıp bir yönüyle Hz. Peygamber’den (s.a.v.) duymuş olmaları kuvvetle muhtemeldir ki bu da sözünü ettiğimiz uygulamaların netice itibarıyla Kur’ân’ın tilâvet yönünü oluşturan alt unsurlar olduğu anlamına gelmektedir.

4.3. Temsili Okuma İle İlgili Bazı Kurallar

Tilâveti oluşturan unsurlardan biri de Tecvid ilmi içerisinde ‘temsîlî okuma’ diye isimlendirilen bazı detaylardır. Bu detaylar genellikle kelimelerdeki ses vurgularında gerçekleşir. Dili doğru ve etkili kullanmanın yollarından biri o dildeki vurguları iyi bilmekten ve uygulamaktan geçer. Özellikle Arapça bilmeyenlerin Kur’ân okurken yaptıkları en önemli hatalardan biri vurgu hatalarıdır. Vurguları doğru ve yerinde yapılan bir konuşma veya okuma biçimi, dinleyenlerin beğenisini kazanmaktadır. Yerinde yapılan bir ses vurgusu anlama kuvvet kazandırırken bunun tersi durumlar anlamayı güçleştirebilir hatta manayı bozabilir. Bütün bu hususlar Kur’ân ayetleri için de geçerli olmaktadır. Okuyuş içerisinde yapılan bazı vurgular manayı etkilediği gibi okuyuşta estetiği de bozabilmektedir. Bu nedenle ses vurgusunun yerini iyi tayin etmek, Kur’ân’ı güzel ve doğru okumanın şartlarından biridir.⁶⁹

Temsîlî okuma konusu kaynaklarımızda disiplinli şekilde ilk kez Ali Rıza Sağman tarafından dile getirilmiştir. Sağman temsili okumayı *“mana harflerini rollerine, kelimeleri medlûl ve manalarına, cümle ve ayetleri mantûk ve müeddâlarına yakışır tarzda okumaya, ‘temsîl’ diyoruz ki tecvid müessesesini meydana getiren unsurlardan biridir”*⁷⁰ şeklinde tarif etmiştir. Bir başka tarife göre *“nazm-ı Kur’ân’ın; anlayabildiğimiz yüksek manalarına göre vakf olunacak ve ibtidâ olunacak yerleri bilerek okumak, okurken sesi bazı yerlerde canlandırmak, yükseltmek ve bir kısım yerlerde de sadâyı indirip alçak sesle okumak, dolayısıyla âdâba uymaktan başka bir şey değildir”*⁷¹ şeklinde tarif etmiştir. Kaynaklarımızda muhtelif başka tarifler de verilmektedir.⁷² Bu tariflerden anlaşıldığına göre temsîlî okuma okunan yerin daha iyi anlaşılabilmesi veya yanlış anlaşılmaması için dikkat edilmesi gereken bazı ses vurgularıdır.⁷³ Anlamdan soyutlanmış, dolayısıyla da ses hacmi ya da tonunda hiçbir değişiklik yapılmadan gerçekleştirilen okuma biçimi özgün değil, sıradan ve monotondur. Oysaki duruma göre sesi alçaltmak ya da yükseltmek, hem okuyuşa canlılık kazandırır, hem de anlamı güçlendirir.⁷⁴ Dikkat edilirse bütün bu konular aslında bizim tilâvet üslubunun hedefi olarak gördüğümüz ‘Kur’ân’ın etkileyici

⁶⁸ Çakıcı, “Kur’ân Tilâvetinde Nitelik Sorunu”, 154.

⁶⁹ Hayrûnnisa Nefes, *Kur’ân Tilâvetinde Temsili Okuma (29-30. Cüzlerdeki Mâ “L” Örneği)* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 3.

⁷⁰ Ali Rıza Sağman, *İlaveli Yeni Sağman Tecvidi* (İstanbul: Bahar Yayınları, 1958), 36.

⁷¹ Sağman, *İlaveli Yeni Sağman Tecvidi*, 36.

⁷² Bu konuda bk. Nefes, *Kur’ân Tilâvetinde Temsili Okuma*, 3.

⁷³ Tariflerde her ne kadar temsîlî okuma yalnızca sesi yükseltip alçaltmaya indirgenmiş gibi görünse de mesele sadece bundan ibaret olmayıp harflere veya kelime hecelerine yapılan vurgular, sese katılan neşe, hüzün veya donukluk gibi duygular, kullanılan bazı özel nağmeler gibi hususların tamamı temsîlî okuma içerisinde mutâlaa edilir.

⁷⁴ Bu konuda bk. Alican Dağdeviren, “Kur’ân Tilâvetinde Temsil”, *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* - 12/35 (2008), 49-62.

bir tarzda sunulması'na hizmet etmektedir. Dolayısıyla temsili okuma ile ilgili uygulama detayları bir anlamda tilâvetin unsurlarını da oluşturan alt detaylardır diyebiliriz. Zaten Sağman da yukarıdaki tarifte temsili okumanın Tecvid'i meydana getiren unsurlardan biri olduğunu açıkça ifade etmektedir. Netice itibariyle 'manaya uygun olarak okumak' demek olan temsili okuma tilâvette önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan Kur'ân tilâvetinde mevcut olan med/sıla, vakf/sekt, idğam/izhar gibi unsurlar; ayrıca mana bakımından dualar, methiyeler, yergiler, darb-ı meseller, hep bu etkileyciliği ortaya çıkaran ve tilâvete etki eden unsurlardır.⁷⁵ Bu unsurlardan soyutlanmış bir kıraatin dümdüz ve basit bir okuyuş olacağı ve dinleyiciler üzerinde bir etki uyandıramayacağı düşünüldüğünde yukarıda zikrettiğimiz temsili okuma ile ilgili kurallar tilâvet biçimini oluşturan unsurlardan biri olarak göze çarpmaktadır.

Sonuç

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığına göre Kur'ân-ı Kerim genel olarak iki şekilde okunmaktadır. Birincisi *kıraat* dediğimiz, sıradan ve melodisiz bir şekilde, konuşma üslubu gibi, herhangi bir tezyin ve özel uygulama yapılmaksızın, düz bir tavırla okumaktır. İkinci okuma türü ise, özel bazı uygulamalar yapmak suretiyle kendine has bir tarzda cereyan eden okumadır. Bu usulde öncelikle teganni unsurunu işleterek, okumaya melodik ve ezgisel bir yön katarak, konuşma dilinin dışında ve özel bir tezyinle, sesin çeşitli şekillerde kullanılması suretiyle etkileyici bir tarzda okuma vardır. Bu özel okuma biçimi geleneğimiz içerisinde daha çok tilâvet kavramıyla ifade edilmiştir. Bu anlamda kıraat kavramı, Kur'ân dâhil her hangi bir metni mutlak okumayı ifade ederken tilâvet kavramı konusu yalnızca Kur'ân ayetleri olan ve bu ayetlerin de kendine has özel bir tavırla okunmasını ifade etmektedir. Dolayısıyla her tilâvet aynı zamanda bir kıraat olurken her kıraat tilâvet olmamaktadır.

Kur'ân'ın özel okuma biçimini ifade eden *tilâvet* incelediğimizde karşımıza bazı bileşenler çıkmaktadır. Bunların en belirginini teganni kavramıyla ifade edilen mûsiki yönüdür. Bir kıraati tilâvete dönüştüren en önemli etken müzikal/ezgisel bir tavır katmak, sesi bu şekilde kullanmaktır. Diğer önemli unsurun bazı fonetik uygulamalar olduğu, Kur'ân tilâvetine has bazı ses uzatmalarının ve özellikle ğunne ve geniz seslerinin bu okumaya önemli bir zenginlik unsuru kattığı anlaşılmaktadır. Üçüncü bir unsur olarak da okuyuşta sesin manaya uygun şekilde yükseltilip alçaltılması, sese çeşitli duygular katılması, manaya uygun olarak hüznün veya neşe gibi duyguların sesle dinleyiciye yansıtılması gibi uygulamalar göze çarpmaktadır.

Sonuç olarak, tilâveti oluşturan bu üç temel unsurdan herhangi birisini, özellikle de nağme unsurunu devreden çıkardığımızda okuyuşumuz düz bir metin okumaya kayacaktır. Fikhî hüküm bakımından bu tarz bir okumanın da caiz olduğu ve sevâba vesile olacağı izahtan varestedir. Ancak Kur'ân okumanın veya dinlemenin daha aşkın manevî zevkine erebilmek, dinî duygunun daha yoğun biçimde yaşanmasına imkân sunmak ve Kur'ân'ın icâz yönünün ruhlardaki tesirinin daha derinden hissedilebilmesini sağlamak için, onun özel okuma biçimini ifade eden *tilâvet* tavrıyla okunması büyük önem arz etmektedir. Bu tavrın en güzel şekilde uygulanabilmesi için de teknik yönden yukarıda ifade etmeye çalıştığımız temel unsurların göz ardı edilmemesi ve bu konularda özel bir eğitim uygulanması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

⁷⁵ Okçu, "Kur'ân Tilâvetinde Ezgi/Makam", 233.

Kaynakça

- Abdülvahid, Seyyid Ahmed. “Kur’ân-ı Kerim’de Okuma (Kıraat) Lafızları”. çev. Ali Akpınar. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1998), 199-235.
- Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh. *Ahlaķu eblî’l- Ķur’an*. thk. Muhammed Amr Abdullatif. Beyrut: Dâru’l- Kütübi’l- ’İlmiyye, 2003.
- Aslan, Ömer. “Kur’ân Tilâvetinde Mûsikinin (Ses Sanatının) Mesnedi”. *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin İlmî Mecmuası* 5 (2006), 75-89.
- Aydın, Akif. “Kur’ân-ı Kerim Okumanın ve Dinlemenin Fazilet ve Âdâbı = The Regular Customs and Cirtue of Reading and Listening to the Qur’an”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2002), 127-152.
- Aydın, Muhammed. “Kur’ân Tilavetiyle İlgili Bazı Temel Esaslar”. *Kur’ân ve Kıraati Sempozyumları Kitabı (Abdurrahman Gürses Anısına I. Kur’ân ve Kıraati Sempozyumu: 12 Kasım 2000, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi; M. Rüştü Aşıkcutlu Anısına II. Kur’ân ve Kıraati Sempozyumu: 25 Mayıs 2003. 94-115. Sakarya, 2006.*
- Azîmâbâdî, Ebû’t-Tayyib Muhammed Şemsü’l-Hak. *‘Avnü’l- ma’bûd şerhu sünen-i Ebî Dâvûd*. 17 Cilt. Beyrut: Dâru’l- Kütübi’l- ’İlmiyye, 1415.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî. *Şuabü’l- îmân*. thk. Abdül’alî Abdülhamid Hâmid. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü’r- Rüşd, 1423.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fi. *el- Câmî’u’s- şahîh*. thk. Muhibbüddin Hatûb. 7 Cilt. Kahire: Matba’atü’s- Selefiye, 1400.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *eş-Şihâh tâci’l- luĝa ve şihâhu’l- ‘arabiyye*. thk. Ahmed Abdulgafûr ‘Attâr. 7 Cilt. Beyrut: Dâru’l- ’İlmi li’l- Melâyîn, 4. Basım, 1990.
- Çaĝıl, Necdet. “Kutsal Metinler ve Müzik”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (2013), 1-42.
- Çakıcı, İrfan. “Kur’ân Tilâvetinde Nitelik Sorunu”. *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi Turkish Journal of Religious Studies* 18/1 (2018), 147-175.
- Çetin, Abdurrahman. “Kur’an Kıraatında Mûsikinin Yeri”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/7 (1998), 115-134.
- Daĝdeviren, Alican. “Kur’ân Tilâvetinde Temsil”. *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* - 12/35 (2008), 49-62.

Dağdeviren, Alican. “Kur'ân'ın Fonetik İcâzı”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2009), 69-88.

Ebû Davûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünen-ü Ebî Davûd*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. 3 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l- 'Asriye, ts.

Ebû Şâme el-Makdisî, Ebü'l-Kâsım (Ebû Muhammed) Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmâil b. İbrâhîm. *el-Mürşidü'l-vecîz ilâ 'ulûm tete'alleku bi'l-Kitâbi'l-'Azîz*. haz. İbrahim Şemseddin. Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l- 'İlmiyye, 2003.

Fârûkî, İsmâil Râcî - Fârûkî, Lois Lamyâ. *İslam Kültür Atlası*. çev. Mustafa Okan Kibaroglu - Zerrin Kibaroglu. İstanbul: İnkılâb Yayınları, 1991.

Fırat, Yavuz. “Kırâat, Tertîl ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırması”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi = Erciyes University Journal of the Institute of Social Sciences* 13 (2002), 257-273.

Fırat, Yavuz. “Kur'ân Tilâvetinde Arap ve Türkler Arasındaki Farklılıklar”. *Bilimname: Düşünce Platformu* 1/26 (2014), 25-50.

Gökdemir, Ahmet. “el-Mürşidü'l-vecîz ve en-Neşr Bağlamında Ebû Şâme İle İbnü'l-Cezerî'nin Kur'ân Tilâvetine Bakışı = Abu Shame and Ibn al-Jazerî's Perspective on the Recitation of Qur'an in the Context of al-Murshidu'l-Wachîz and an-Nashr”. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi = Journal of Theology Faculty of Bülent Ecevit University* 6/1 (2019), 103-122.

Hocaoğlu, Mustafa. “Okuma ve Anlama Üzerine: Kur'ân Tilavetiyle İlgili Bazı Kavram ve Rivayetlerin Değerlendirilmesi”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (2012), 207-235.

'İtr, Nûreddin. “Keyfe netevcehü ile'l- Kur'âni'l- Kerîm”. *Mecelletü merkezî bubûsî's- sünneti ve's-sîyer* 10 (2001), 97-148.

İbn Ebî Şeybe, Ebubekr Abdullah b. Muhammed el-Kûfî. *el- Kitâbü'l- Muşannef fi'l- ehadîsi ve'l- âsar*. haz. Kemal Yusuf el-Hût. 7 Cilt. Beyrut, Riyad: Dâru't- Tâc - Mektebetü'r- Rüşd - Mektebetü'l- 'Ulûm ve'l- Hikem, 1409.

İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvînî el-Hemedânî. *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa*. thk. Abdüsselam Muhammed Harun. 6 Cilt. Kahire: Dâru'l- Fikr, 1979.

- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim ed-Dîneverî. *el-Me'ârif*. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısrıyyetü'l- 'Âmme, 1992.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim ed-Dîneverî. *Garîbü'l- hadîs*. thk. Abdullah el-Cebûrî. 3 Cilt. Bağdat: Matba'atü'l- 'Ânî, 1397.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî. *Lisânu'l- 'arab*. thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd. 6 Cilt. Kahire: Dâru'l- Me'ârif, ts.
- İbnü'l- Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *en-Neşr fi'l-kırâ'ati'l- 'aşr*. thk. Ali Muhammed ed-Dabbâg. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l- Kütübî'l- 'İlmiyye, ts.
- İbnü'l- Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *et- Temhîd fi 'ilmi't- tecvîd*. thk. Gânim Kaddûrî Hamed. Beyrut: Müessesetü'r- Risâle, 1. Basım, 2001.
- İbnü'l- Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed. *Câmi'u'l- usûl fi ehâdîsî'r- rasûl*. thk. Abdülkadir el-Arnâvût - Beşîr 'Uyûn. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l- Kütübî'l- 'İlmiyye, 1969.
- Kara, Mustafa - Çolakoğlu, Mehmet. "Kur'an-ı Kerîm'den Aşr-ı Şerîf Seçimi ve Tilâvet Esnasında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi = Journal of the Near East University Islamic Research Center* 7/1 (2020), 101-148.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li ahkâmi'l- Kur'âni ve'l- mübeyyinu limâ teclammenebû mine's- sünneti ve âyi'l- furkân (Tefsîru'l- Kurtubî)*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r- Risâle, 1. Basım, 2006.
- Maşalı, Münteha. "Kur'an Okumanın Keyfiyeti ve Okuma Düzeyleri Üzerine Bir Tahlil Denemesi". *Usûl: İslam Araştırmaları* 15 (2011), 75-89.
- Mehmed Zihni Efendi. *el-Şavli's- sedîd fi 'ilmi't- tecvîd*. İstanbul: Dâru't- Tabâ'ati'l- 'Amire (Matba'a-i Amire), 1. Basım, 1328.
- Nefes, Hayrûnnisa. *Kur'an Tilavetinde Temsili Okuma (29-30. Cüzlerdeki Mâ "Lo" Örneği)*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2013. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>
- Okçu, Abdülmecit. "Kur'an Tilâvetinde Ezgi/Makam". *Dini Araştırmalar* 10/28 (2007), 213-248.
- Okiç, Tayyip. *Kur'an-ı Kerîm'in Üslûb ve Kırâati*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yayınları, 1963.

Okiç, Tayyip. *Tefsîr ve Hadîs Usûlünün Bazı Meseleleri*. İstanbul: Nûn Yayınları, 1995.

Râgıb el-İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *el-Müfredât fî ğarîbi'l- Kur'ân*. thk. Muhammed Seyyid Keylânî. Beyrut: Dâru'l- Ma'rife, ts.

Sağman, Ali Rıza. *İlaveli Yeni Sağman Tecvidi*. İstanbul: Bahar Yayınları, 1958.

Sâlih, Subhî. *Mebâhîs fî 'ulûmi'l- Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l- 'İlmi li'l- Melâyîn, 10. Basım, 1977.

Sindî, Abdülkayyûm b. Abdülgafûr. *et-Teshîl fî kavâ'idit-tertîl*. 2 Cilt. Mekke: Mektebetü'l-Esedî, 3. Basım, 1427.

Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Câmi'u'l- ehâdîs el- câmi'u's- şağîr ve zevâidühü el-câmi'u'l- kebîr*. thk. Abbas Ahmed Sakar - Ahmed Abdülcevad. 21 Cilt. Beyrut: Dâru'l- Fikr, ts.

Şîbâ, Halîm Sâbit. "Kur'ân-ı Kerim Tilaveti Hakkında Sünnet-i Nebeviyye". haz. Ali Çiftçi. *Ma-rife: Dini Araştırmalar Dergisi Turkish Journal of Religious Studies* 12/1 (2012), 216-219.

Uludağ, Süleyman. *İslam Açısından Müzik ve Semâ*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, Ertem Basım Yayın Dağıtım., 2012.

Uygun, Mehmet Nuri. "Kur'ân ve Musiki". *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları – II*. 49-56. İstanbul: En-sar Neşriyat, 2001.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat, ts.

Yeprem, M. Safa - Yahşi, Turgut. "Kur'ân-ı Kerim Tilavetinin Müzikal Analizi (Fatih Çollak'ın Okuyuşundan Fatıha Sûresi Örneği)". *SOBİDER: Sosyal Bilimler Dergisi = The Journal of Social Science* 5/20 (2018), 372-405.

Yılmaz, Ali. "Nüzûl Döneminde Kur'ân Tilâvet Biçimi ve Modern Dönemle Mukayesesi". *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dinî Mûsikî Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 03-04 Kasım 2017, Amasya = From Past to Present International Religious Music Symposium*. 233-246. Amasya, 2017.

Yurtseven, Muhammet. "Günümüzde İcra Edilen Kur'an Tilavetleri Üzerine Bir Değerlendirme". *6. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı 10-13 Mayıs 2017*. 139-148. Muş, 2017.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî. *el-Burbân fî*

'ulúmi'l- Kur'ân. thk. Muhammed Ebu'l- Fadl İbrahim. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü Dâru't-Türâs, 2. Basım, 1404.

Etik Beyan / Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s)

Muhammed COŐKUN

Finansman / Funding

Yazar bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The author acknowledges that received not external funding support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder / The author declares that he have no competing interests.